

Procesos de nulidad matrimonial tras la reforma del Papa Francisco, ed. María Elena Olmos Ortega, Madrid 2016, ss. 192

DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/acan.2229>

Pozycja ta jest zbiorem czterech referatów wygłoszonych podczas konferencji naukowej zatytułowanej *Studium i dyskusja wokół motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”* [dalej: MIDI], a zorganizowanej przez Zarząd Hiszpańskiego Stowarzyszenia Kanonistów, która odbyła się 18 listopada 2015 roku w Madryckim Uniwersytecie Papieskim Comillas.

Pierwszy referat, którego autorem jest Rafael Rodríguez Chacón z madryckiego Uniwersytetu Complutense nosi tytuł: *Antecedentes, estructura y valor jurídico en el sistema normativo canónico de los dos motu proprio de 15 de agosto de 2015 y sus normas anejas*.

Referując problem usprawnienia i przyspieszenia procesów małżeńskich, autor odnosi się najpierw do przygotowującego Synod o Rodzinie *Instrumentum laboris* z roku 2014. W przypisach podaje integralny tekst włoski i tłumaczenie hiszpańskie nr 98–102 dokumentu, podkreślając zawarty w nim postulat usprawnienia procesów małżeńskich przy jednoczesnym wskazaniu głosów ostrzegających, iż taka tendencja może doprowadzić do niesprawiedliwych i błędnych wyroków. Następnie przytacza integralnie kolejny tekst: *Relatio ante disceptationem* z 6 października 2014 roku, podkreślając obecność w nim postulatu zlikwidowania obligatoryjnej drugiej instancji w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Uwypukla także zawartą tam wzmiankę o rozprzestrzenionej mentalności rozwodowej oraz znaczeniu wiary nupturientów dla ważnego zawarcia małżeństwa. Powody te miałyby czynić pokaźną liczbę małżeństw nieważnymi oraz skłaniałyby do wprowadzenia możliwości procesu pozasądowego przeprowadzanego przez biskupa diecezjalnego. *Relatio post disceptationem* syntetyzuje – w relacji autora – wnioski i propozycje rozwiązań z poprzednich dokumentów i w dużym stopniu jest zawarta w *Relatio Synodi* z 18 października 2014 roku. Wyraża ona potrzebę wprowadzenia możliwości skróconego procesu w przypadkach nieważności notoryjnej, a także możliwość zastosowania drogi administracyjnej dla stwierdzenia nieważności małżeństwa. W obu przypadkach biskup diecezjalny byłby odpowiedzialny za procedurę. W dalszej kolejności prelegent przedstawia proces przygotowania *Instrumentum laboris* z roku 2015, w którym (nr 115) wyraził się konsensus odnośnie do potrzeby wprowadzenia skróconego procesu w przypadku ewidentnej nieważności małżeństwa oraz brak takiego konsensusu

w odniesieniu do możliwości wprowadzenia drogi administracyjnej dla stwierdzenia tejże nieważności.

W kolejnej części referatu kanonista omawia strukturę i naturę prawną m.p. MIDI. Krytycznie ocenia niepewny z punktu widzenia proceduralnego sposób promulgacji dokumentu i sugeruje nawet w tym kontekście potrzebę rozszerzającej modyfikacji kan. 8 kodeksu prawa kanonicznego [dalej: KPK] w odniesieniu do sposobów tejże promulgacji. MIDI jest – jak stwierdza dalej – prawem papieskim, a więc powszechnym i najwyższym. Precyzuje, iż także trzecia część dokumentu – *ratio procedendi* – posiada status prawa papieskiego, podobnie jak część pierwsza i druga zawierająca zmiany kanonów. Jest to szczególnie ważne – w opinii autora – w przypadku niezgodności zapisów *ratio procedendi* z regulacjami kodeksowymi, jak to ma miejsce np. w przyp. art. 18 §1 m.p. MIDI i nowego kan. 1667 § 1, które w odmienny sposób regulują możliwość obecności strony podczas przesłuchań drugiej strony oraz przesłuchań świadków.

Następnie prelegent analizuje formalny aspekt sposobu, w jaki MIDI zmienia zapisy KPK. Prezentuje także zakres powtórzeń, drugorzędnych modyfikacji oraz zmian substancjalnych w 21 reformowanych kanonach KPK oraz ewentualne problemy interpretacyjne w zderzeniu z innymi normami kodeksowych. Przedstawia w oparciu o wstępy do dokumentów, kilka wskazań tworzących klucz hermeneutyczny odczytywania nowych norm. Analizuje wpływ kan. 6 § 2, kan. 20 i 21 KPK na wykładnię nowych norm w odniesieniu do roli świeckiego w trybunale, a także w odniesieniu do powoływania trybunału jednoosobowego. W kontekście wspomnianych kanonów autor podejmuje także problem – po promulgacji MIDI – sytuacji prawnej trybunałów regionalnych i międzydiecezjalnych. W dalszej kolejności prezentuje dostępne na stronie internetowej Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych partykularne odpowiedzi na wątpliwości w interpretacji nowego prawa w odniesieniu do: przekształcenia zwykłego procesu w proces *brevior*; zgody obu stron na proces *brevior* oraz kompetentnego trybunału apelacyjnego dla sądu metropolitalnego. Analizuje także status normatywny tychże wypowiedzi. Następnie przechodzi do oceny obowiązywalności zapisów instrukcji *Dignitas connubi* po wejściu w życie m.p. MIDI.

Kolejny referat (Manuel Jesús Arroba Conde, *La pastoral judicial y la preparación de la causa en el Motu Proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*) przedstawia tytułowy temat najpierw w kontekście nadzwyczajnego Synodu Biskupów z roku 2014 oraz adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium*. Ta ostatnia postuluje bowiem nawrócenie struktur duszpasterskich, z których – zdaniem autora – nie można

wyłączać trybunałów kościelnych. Adhortacja podkreśla również potrzebę „sztuki towarzyszenia”, która – jak przekonuje prelegent – ma swoje szczególne znaczenie w adekwatnym rozumieniu z punktu widzenia duszpasterskiego kontradyktoryjności procesu. Autor w kolejnej części referatu opisuje i uzasadnia ostateczną decyzję niewyprowadzania procedury stwierdzania nieważności małżeństwa poza drogę sądową (na rzecz proponowanych: decyzji administracyjnych lub ograniczonych wyłącznie do forum internum) i podpisuje się pod nią. W dalszej części prezentuje możliwe obszary duszpasterskiego oddziaływania zarówno w ramach poradnictwa o charakterze prawnym udzielanego wiernym w odniesieniu do ważności ich małżeństwa, jak również w towarzyszeniu im już po zakończeniu procesu. Wskazuje również możliwości duszpasterskiego oddziaływania ze strony różnych osób – duchownych i świeckich – w fazie przygotowawczej sprawy przed wniesieniem skargi powodowej i po nim. Perspektywą tego oddziaływania – jak podkreśla autor – musi być zawsze prawda na temat małżeństwa przedstawiona stronom procesowym w sposób przystępny i duszpasterski oraz dogłębna znajomość znaczenia tytułów nieważności małżeństwa, a także umiejętność – również o charakterze duszpasterskim – odczytywania konkretnej sprawy w ich kontekście. Na zakończenie autor podkreśla znaczenie urzędu adwokata, który pełniąc swoją funkcję, nie powinien ograniczać jej do bycia pomocnikiem strony w „wygraniu procesu”.

Trzeci referat (Carmen Peña García, *El proceso ordinario de nulidad matrimonial en la nueva regulación procesal*) jest przeglądem nowej normatywy zawartej w m.p. MIDI z uwypukleniem nowości oraz ich relacji z kodeksową regulacją procesu spornego (kan. 1500–1655) oraz kodeksową regulacją procesu jako takiego (kan. 1400–1499). W dalszej części referatu autorka zajmuje się problemem zmiany normatywy dotyczącej trybunału kompetentnego do rozpatrzenia sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Podkreśla, że nadal ważne są kryteria, jakie Sygnatura Apostolska sformułowała w odniesieniu do interpretacji terminu „trybunał miejsca, w którym faktycznie trzeba zebrać większość dowodów”. Przy ogólnej aprobacie w odniesieniu do rozszerzenia zakresu trybunałów kompetentnych, prelegentka wyraża jednak obawę, czy wobec łatwego – w ujęciu prawa kanonicznego – uzyskania tymczasowego miejsca zamieszkania nie będziemy mieli do czynienia z niebezpieczeństwem „turystyki procesowej”. Kolejnymi analizowanymi tematami są: rozszerzenie uprawnień biskupa w powoływaniu swojego trybunału; rola biskupa jako sędziego w diecezji; możliwość przekazania spraw innemu trybunałowi bez konieczności zgody Sygnatury Apostolskiej; rozszerzenie możliwości powoływania sędziów świeckich. W tej ostatniej materii autorka

wysuwa tezę doktrynalną, iż do wykonywania władzy sądowniczej nie jest z samej natury tej władzy potrzebna władza święceń. Rozszerza tę tezę także na trybunał jednoosobowy, mimo że w nowej normatywie pozostaje wymóg sprawowania tego urzędu przez duchownego. W dalszej części zajmuje się wprowadzoną przez m.p. MIDI zmianą kryteriów powoływania przez biskupa trybunału jednoosobowego. Następnie podejmuje temat zmian w zwyczajnym procesie w pierwszej instancji. Najpierw wymienia modyfikacje dotyczące funkcji wikariusza sądowego, a także zmianę dotyczącą regulacji rekursu przeciwko odrzuceniu skargi powodowej. Szerzej analizuje problem zmiany przez wikariusza sądowego kwalifikacji procesu ze zwyczajnego na skrócony wraz z wymogami dla takiego aktu oraz rodzącymi się wątpliwościami w wykładni przepisów szczególnie w odniesieniu do wymaganej postawy strony pozwanej. Autorka uzasadnia również afirmatywną odpowiedź na pytanie, czy przeciwko takiej decyzji oficjała możliwy jest rekurs.

W kolejnej części referatu zajmuje się problemem dowodów, zwracając uwagę na zmodyfikowane podejście do skuteczności dowodowej deklaracji stron oraz jedynego świadka. Następnie omawia modyfikację, jaką m.p. MIDI wprowadza w odniesieniu do wymagalności ekspertyzy biegłego. Ujmuje ten problem w perspektywie instrukcji *Dignitas connubi* oraz odpowiedzi Sygnatury Apostolskiej z 16 czerwca 1998 roku. Zwraca także uwagę na modyfikację wymogów potrzebnych do zawieszenia sprawy o stwierdzenie nieważności i skierowanie jej na drogę procedury przygotowującej do rozwiązania małżeństwa niedopełnionego. W dalszej części autorka zajmuje się zniesieniem wymogu dwóch sentencji zgodnych dla orzeczenia nieważności małżeństwa oraz prawem do apelacji od wyroku w pierwszej instancji. Analizuje przypadek apelacji częściowej dotyczącej nie wszystkich rozstrzygniętych w sprawie, a przyjętych wcześniej tytułów nieważności małżeństwa. Podkreśla rolę obrońcy węzła małżeńskiego w perspektywie zniesienia obligatoryjności drugiej instancji. Zwraca uwagę na pozostawioną możliwość potwierdzenia dekretem wyroku, od którego nastąpiła apelacja. Analizuje ponadto regulację procedury w instancji apelacyjnej. Wyraża wątpliwości co do wykładni przepisu nowego kan. 1680 § 2 w odniesieniu do apelacji od sentencji negatywnej w pierwszej instancji. Usiłuje uzasadnić odpowiedź na pytanie, czy apelację od wyroku negatywnego w pierwszej instancji można w jakimś przypadku zakwalifikować jako „działanie na zwłokę” wymienione w tymże kanonie. W dalszej kolejności prelegentka obszernie zajmuje się nowościami dotyczącymi *nova causae propositio*. Omawia problem kompetentnego trybunału oraz interpretacji wymogu „nowych i poważnych dowodów”.

W konkluzjach wskazuje na istnienie zarówno wielu pozytywów reformy, jak i niebezpieczeństw, jakie mogą z niej płynąć.

Autorem czwartego i ostatniego referatu (*El proceso „brevior” ante el obispo diocesano*) jest dziekan Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii Carlos M. Morán Bustos. Na początku osadza tytułową problematykę w kontekście Nadzwyczajnego Synodu Biskupów oraz jego fazy przygotowawczej, wskazując na motywy powstania nowej regulacji dotyczącej procesu skróconego, za który jest odpowiedzialny bezpośrednio biskup diecezjalny. Następnie rysuje perspektywę władzy sądowniczej biskupa w diecezji w zestawieniu z generalnym kanonicznym kryterium niewykonywania przez niego osobiście owej władzy. W dalszej kolejności przechodzi do omówienia samego procesu skróconego regulowanego w m.p. MIDI. Najpierw analizuje wymogi potrzebne do zaistnienia takiego procesu. W przypadku żądania zgłoszonego przez oboje małżonków autor zastanawia się, czy w sytuacji zgody małżonków w odniesieniu tylko do niektórych rozpatrywanych tytułów nieważności, wymóg wspólnego żądania (nowy kan. 1683 1°) jest spełniony. Uzasadnia tezę afirmującą, że aby można było skorzystać z procesu skróconego, małżonkowie powinni być zgodni w odniesieniu do wszystkich tytułów sprawy. Podkreśla rolę obrońcy węzła małżeńskiego w zachowaniu kontradiktoryjności procesu już na etapie decyzji o zastosowaniu procesu skróconego. Analizuje także możliwość wniesienia prośby o proces skrócony w przypadku zaakceptowania przez stronę pozwaną skargi strony powodowej. Rozważa, na czym to zaakceptowanie powinno polegać, aby mogło być uznane za wystarczające do wniesienia prośby. Stara się odpowiedzieć na pytanie, co z punktu widzenia prawnego można uczynić, gdy w trakcie procesu skróconego strona pozwana wycofa swoją zgodę w odniesieniu do skargi powodowej. Następnie przeprowadza dokładną, egzegetyczną, opartą na normach kodeksowych, jurysprudencji i doktrynie analizę wymogu, którego spełnienie pozwala na rozpoczęcie procesu skróconego (nowy kan. 1683 2°): „przytaczane są [w żądaniu] okoliczności dotyczące faktów i osób, poparte zeznaniami lub dokumentami, które nie wymagają przeprowadzenia dokładniejszego badania albo dochodzenia oraz w sposób oczywisty wskazują na nieważność”.

W dalszej części zajmuje się szczegółowo dekretem wikariusza sądowego, który decyduje o rozpoczęciu procesu skróconego. Omawia ponadto problem ewentualnego rekursu przeciwko takiemu dekretowi, zarówno decydującemu o procesie skróconym, jak i odmawiającemu rozpoczęcia takiego procesu. W dalszej kolejności – również w szczegółowy sposób – omawia regulację dotyczącą jednego posiedzenia zbierającego dowody w czasie procesu skróconego. Analizuje także

regulację prawną dotyczącą wyroku biskupa. Sporo uwagi poświęca problemowi uzyskania przez niego pewności moralnej. Wyraża wątpliwość dotyczącą sytuacji, gdy proces skrócony prowadzony jest z kilku tytułów, a tylko w odniesieniu do jednego z nich biskup uzyskuje moralną pewność. Autor podaje argumenty zarówno za możliwością wydania wyroku przez biskupa odnośnie do tego tytułu, jak i za koniecznością skierowania w tym przypadku całej sprawy na drogę procesu zwyczajnego. Ostatnim omawianym szczegółowo zagadnieniem jest apelacja od wyroku biskupa wydanego w procesie skróconym.

Publikacja stanowi cenny wkład w poszerzające się spektrum komentarzy w odniesieniu do reformy procesowej papieża Franciszka. Ze względu na formułę referatów omawiających konkretne zagadnienia, omawiana pozycja nie posiada zalet uporządkowanych, egzegetycznych komentarzy do m.p. *MIDI*. Zawiera jednakże szerszą niż te komentarze analizę problemów, nad którymi autorzy chcieli się szczególnie zatrzymać.

ks. Andrzej Wójcik